
Butlletí Excursionista de Catalunya

Caceres a l'alta Gàmbia

(ÀFRICA OCCIDENTAL)

L'ESCOLLIR un lloc a l'Àfrica per trobar caça grossa en relativa abundància esdevé complicat per l'escassetat de dades. Els mapes d'aquells països careixen de detalls i són molt imprecisos, a més d'ésser fets a una escala massa reduïda. Convé que el lloc escollit no exigeixi massa temps per a traslladar-s'hi.

Amb l'experiència obtinguda en la primera expedició catalana al Senegal, pels amics Nicolau i Ferran Rubió, Raimond Duran i el meu germà, l'elecció del país i ruta a seguir va poder ésser triada amb més facilitat aquest cop.

Després de moltes reunions i de molts entrebancs, ens embarcàrem el 16 de gener, en el trasatlàntic «Re Vittorio» en Nicolau Rubió, Joan Mirambell, el meu germà i jo amb 32 bultos que contenien l'armament, municions i equipament per passar una temporadeta a la regió coneguda per Alta Gàmbia.

La travesia des de Barcelona fins a Dakar durà 6 dies; desembarcàrem en terra africana el dia 22. El vapor que ens portava, hi feia escala solament per carbonejar, i el port de Dakar, molt poc abrigat dels temporals, no ens oferí gaires comoditats pel desembarc, puix tinguérem de transbordar del vapor a una gasolinera, que ens menà fins als molls. Aquest transbord, fet amb mar moguda, ens paralitzà gairebé el cor, puix cada bulto a mans d'aquells negres tan barroers corre el risc de caure a l'aigua.

Ja en terra, demanem als negres, quant teníem de donar-los pel desembarc del nostre equipatge; i, després d'un llarg conciliàbul, el més barrut, i tots ho eren prou, ens comunica que totes aquelles maniobres valien 300 francs. Els en donem 50, i com que protestaven, cosa que sempre fan per bé que els paguin, surt un empleat de l'aduanas amb un bon bastó flexible i els reparteix unes fortes garrotades a fall de propina; i un cop fora ja tots aquells poques vergonyes, ens diu que encara ho havíem pagat massa.

El negre del Senegal, molt bo de natural, en contacte amb la civilització, deixa el bo i n'agafa tot el dolent. Bruts i vestits amb una levita o un jaqué i fins amb roba de senyora, tot vell i esquinsat, veureu els treballadors de Dakar.

A l'interior, que encara no els ha arribat la civilització, són molt més tractables, i conserven sempre aquell caràcter d'infants grans.

Un cop demanats els permisos per a la importació d'armes i municions a la colònia, permisos que ens foren molt amablement concedits per les autoritats franceses, ens enterem de les combinacions a fer per efectuar la sortida cap a l'interior com més aviat millor.

Solament un tren aprofitable per setmana surt de Dakar cap al Níger, i ens calia esperar-lo quatre dies. No ens va convèncer quedar-nos tant de temps a Dakar, i buscant combinacions en trobarem una, amb tres transbords i dues jornades per arribar fins a Tambacounda, distant uns 500 quilòmetres de Dakar. Disposats a aprofitar-nos d'aquesta troballa, vàrem dedicar el dia que ens quedava a voltar per Dakar, població que no té de notable sinó la multitud de races que hi ha aplegades.

Al mercat de Dakar, que és diari, concorren negresses que no saben francès ni comptar. Es passen tot el dia per vendre dos grapadets de cacauets o nous de kola; i de vegades encara han de plegar sense poder-ho vendre. Això sí, no s'impacienten, i, esperant que vinguin els compradors, van menjant el gènere de la seva parada.

Crida l'atenció, la casa de la Vila. Contrastant amb un paisatge de palmeres que l'envolta, es veu una construcció estil Versailles, amb teulada inclinada, per resistir fortes nevades, en un país on no coneixen ni el nom de la neu.

Tots animats ja a sortir, l'endemà anem a facturar el nostre equipatge que arriba a un 600 quilos de pes, i ens trobem amb l'agradable sorpresa d'una vaga ferroviària, que havia de començar justament el dia de la nostra sortida.

Encara sort que la vaga afectava solament la línia Dakar-Sant Lluís, que explota una companyia, i d'aquesta línia només havíem d'aprofitar-ne uns 75 quilòmetres fins a Thiés.

Resolguérem, doncs, anar en camió fins aquesta estació i agafar allí el tren de la línia del Niger que és de l'Estat Francès i no estava en vaga.

Amb l'exportació de cacauets, única riquesa d'aquest país, tots els camions estaven enfeinats i no ens fou possible llogar-ne cap. Sense camió, carregàrem dos autos de caixes i paquets, i nosaltres a sobre, i férem camí cap a Thiés.

La ruta segueix primer un trosset de camí bo, però després es perd enmig d'uns sorrells i rieres assecades.

Amb la càrrega que duïen i el mal camí que trobàrem els autos feien molt poca via i sols 10 minuts abans d'arrencar el tren arribàvem a Thiés. Necessitàvem gent per descarregar les caixes i portar-les dins l'estació, però, amb tot hi haver-hi una bunió de negres, ni un de sol s'aventurava a començar la feina; per fi, en sortí un de més descarat que els altres i es carregà un bulto.

Trencat el gel, començaren a oferir-se negres i més negres i aviat tinguérem de tancar les admissions.

Ja al tren, respirem i en fer-ho ens adonem que l'aire comença d'ésser calent i pesat, ben canviat ja del de Dakar.

Al capvespre arribàrem a Guíneu, i havíem d'esperar fins l'endemà al matí l'altre tren que havia de portar-nos fins Tambacounda. Disposats a passar la nit en un reconet de l'estació, puix per aquelles terres no cal ni pensar en allotjament, parlant amb el cap d'estació ens enterem amb sorpresa que en aquell poble vivia un català, i poc després estàvem asseguts a la taula dels senyors Farreny i Sanahuja que amb extremada amabilitat ens donaren sopar i llit, en aquella nit que tant negra se'ns presentava.

Aquests catalans, dirigeixen una factoria, en la qual venen als indígenes articles europeus i els compren els productes del país, que es redueixen al cacauet. A més, penyoren les joies que els negres, poc previsors, han d'empenyorar per poder viure, ja que els diners que obtingueren amb la venda de la seva collita de cacauets, se'ls gasten tot seguit en viatges, vestits i coses inútils.

S'esqueia en aquell temps la temporada forta de viatjar els negres, i vèiem els vagons de tercera, en els quals viatgen, atapeïts de gent, fins als pujadors, recordant-nos els tramvies d'ací. L'estrifar les herbes i arbres que creixen arran mateix de la via, es l'entreteniment principal d'aquella gent durant el trajecte i tant

s'abalancen per les finestres, que alguns cauen a la via. Aquest accident no fa sinó esclatar en rialles als seus companys de viatge.

Passada la nit a Guinguineo, haviem de sortir l'endemà, a les 4, cap a Tamba, però el tren va sortir amb la friolera de 8 hores de retràs i no ens posàrem en camí fins a les 12 del migdia. És cosa reglamentària que aquest tren s'aturi mitja hora o una hora a les estacions. A cada parada hi ha temps gairebé de fer una petita excursió, que trenca la monotonia del viatge.

De tot el tren érem nosaltres els únics blancs: viatgers, maquinistes, revisors, tots eren negres.

Finalment, amb 12 hores de retràs, arribàrem a les 7 del matí a Tambacounda; i ens diuen que hem estat de sort, puix devegades el tren arriba amb un jorn de retràs.

Aquest poblat fou bastant de temps final de la línia de F. C. que havia d'unir la costa al Riu Níger. En acabar-se la guerra es continuà la construcció, i avui pot anar-se fins a Koulikoro, població distant uns 1.500 quilòmetres de Dakar.

A Tambacounda ens separàrem del tren i ens inquirírem, bullosos i nosaltres, en una camioneta que en 6 hores ens portà fins Dialocotó, distant uns 80 quilòmetres. Com que el país es planer, el camí es limita a ésser una tira, sense vegetació en mig del bosc.

Arribats de nit a Dialocotó, i d'aquí el camió ja no pot passar, anem a dormir a les cabanyes que el xef ens havia preparat, i l'endemà de matí començaren els compliments amb els personatges negres. El xef de Dialocotó, home influent i d'autoritat sobre una gran regió, havia fet ja coneixença amb els nostres companys que havien anat al Gàmbia dos anys enrera i com que ens convenia que aquest personatge ens servís bé li regalàrem un gramòfon que li havíem dut d'Europa.

L'efecte del regal no triguà a fer-se sentir: un criat a la nostra disposició, regals de llet, pollastrets i ous, a més d'uns fruits anomenats payayas que són del tamany d'un meló, però creixen dalt d'un arbre. Aquest fruit que té fama allí d'ésser molt bo i saludable, no el poguérem menjar, puix el gust no ens agradava.

Demanats a Amadu n'yaie els caçadors i porteurs necessaris, cada u surt pel seu costat en cerca de caça. Al primer dia un va un xic cohibit, aquella gent i el país salvatges, les sorpreses de trobar animals que sols hem vist pintats, aquella immensitat deshabitada, vos fan pensar si no hauríeu fet millor de no moure-us d'Europa.

Els negres d'aquell país tenen pel blanc un gran respecte i

l'avaloren com un gran caçaire, cosa que us posa en un compromís.

Tant pel resultat de les caceres, com per les explicacions i manera de portar-se, convé fer conservar i augmentar el prestigi que ja vos concedeixen en principi. No convé tirar trets a la babalà, i no matar res, puix per aquest camí, no trigariem a veure els negres enriure-se'n d'un al davant seu mateix, puix ells no coneixen el dissimular.

A aquella gent que pendrien la modèstia per ineptitud, convé fer-los resaltar els nostres propis mèrits, convé més fer-se passar per valent que per prudent.

Així un es trobarà sempre molt considerat i ben atès i el negre que vos acompanya a caçar vos agafa allavors una confiança illimitada, i vos menaria a la caça de qualsevol animal perillós, sense la més petita temença, refiat sempre de l'acert del seu amo.

Les planúries de l'alta Gàmbia, en llur majoria argiloses, es converteixen en un immens fangar, gairebé impossible de travessar durant els mesos de juliol, agost, setembre i octubre, època dita estació de les pluges, en què els aiguats són diaris. Pel novembre comença a predominar el vent NE., que ve de les planúries desertes de Mauritània i Sahara, i paren completament les pluges fins al juny.

Durant l'estació de les pluges les herbes creixen i assoleixen altures de 3 metres i és allavors completament impossible de practicar la caça. Ni tan sols caçadors tan fins com el lleó i la pantera, poden procurar-se vianda suficient per a llur nodriment i és en aquesta temporada que esdevenen famèlics i més agresius, per tant. Les herbes altes a més d'impossibilitar de veure gens de terreny, en passar-hi pel mig mouen molta fressa i la caça fuig molt abans de poder-la veure.

Es, doncs, absolutament inútil intentar perseguir la caça en aquesta època; a més que aquells territoris són extremadament malsans en aquestes condicions.

Suposant encara que ni l'herba ni les malalties vos impedisin de caçar, els animals estan tan escampats pel territori, puix a tot arreu poden abeurar-se, que s'hauria de caminar molt per trobar poca caça.

S'ha de triar, doncs, una època bastant avançada de l'estació seca, en què la caça per la necessitat de beure, estigui ja concentrada a les regions properes als rius, gairebé únics llocs on es troba aigua.

Demés, l'herba té d'esser seca ja, en disposició de cremar-la. És a mitjans de gener que comencen els grans focs de brossa que recorren enormes extensions i si el vent bufa fort, a velocitat fins de 20 quilòmetres per hora, marxa molt superior a la que pot fer l'home per a escapar-s'en. Els focs de brossa, alguns casuals altres fets aposta, no perjudiquen en res l'arbrat, puix el foc consum tan ràpidament les herbes que no té ni temps de cremar l'escorsa de les soques. Aquests incendis s'han de provocar si la regió on es vol caçar no està encara cremada.

Als animals salvatges no els esveren aquests focs, acostumats com estan de veure'ls repetir anualment; es limiten a retirar-se pausadament a mida que el foc va avançant.

Hi ha, en canvi, una bunió d'aucellets i aucellassos que fan el seu agost amb els focs. Vàrem notar especialment uns aucells vermells, que a l'aguait sempre d'on crema la brossa donen una cacera encarnissada als innombrables insectes que fugen dels seus amagatalls de les herbes, axí que comença a arribar-los la roentor del foc.

Al cap d'uns tres dies de la crema, torna l'herba a rebrotar i els antílops són allavors molt aficionats a pasturar-ne els tanys tendres.

Si no hi haguessin altres factors que tenir en compte, l'època millor per caçar allí fóra el maig, a les darreries de l'estació seca. Però la calor i la manca d'aigua són allavors insuportables. En els mesos de gener i febrer, quant hi estiguérem nosaltres, ja en varem patir prou de set i calor. Al sol, el termòmetre ens arribà marcar 62° centígrads.

Amb aquesta temperatura de que disfrutàvem, ja es pot comprendre que necessitàvem beure molt. Desgraciadament, caçant no es troba aigua enlloc, fora del riu. La provisió que portàvem amb nosaltres aviat s'esgotava o esdevenia tant calenta que no servia per a satisfer-nos.

La pols de l'herba seca i les cendres de la cremada, en alçar-les caminant, es fiquen al coll i espesseixen encara més la boca. I la set ens agullonava sempre; sort que la caça ens distreia. L'aigua dels rius és molt tèrbola, però com que no n'hi ha d'altra, un l'estima com la de la font més cristallina del Pireneu.

Les primeres caceres fetes tenint per base el campament de Dialocotó, ens proporcionaren ja diverses espècies d'antílop i un porc salvatge.

Aquest campament tenia l'inconvenient d'estar massa allunyat de tot lloc d'aigua, la qual cosa ens obligava a fer diàriament

bones caminades fins a trobar la caça, per les comarques a prop dels rius Gàmbia o Nieri. Ademés l'acampar a prop d'un poblat ens proporcionava una sèrie de visites de prohoms i homes sense pro, dones i criatures tafaneres que acabaren per amoinar-nos. Prou desvagats i descansats que estan els negres, cada nit ens amoinaven també amb els seus balls, cantant i tocant el tam-tam, timbal indígena format per dos cons de fusta, truncats, invertits, buidats de dintre, amb pells, als extrems, que fan de badana, unides entre elles per un seguit de cordills. Aquest artefacte anomenat tam-tam pel soroll que fa, se'l posen sota el braç, i segons la pressió que fan amb el braç sobre els cordills que uneixen les pells, modifiquen el so.

Mestres acampàvem a prop de poblat, aquest soroll el teníem ficat al cap i ens era un pesombre.

Tot aquest seguit d'avantatges, ens induïren a avançar el canvi de campament; i avisat de les nostres intencions, el xef Amadu n'yaic va proporcionar-nos els 34 *porteurs* que necessitàvem. Els negres porten tota la càrrega sobre el cap, i el pes que porten usualment és d'uns 20 quilògrams.

El jorn de sortida els *porteurs* a mida que van arribant, escolleixen el paquet que han de portar i en trien un de ben gros... però que pesi ben poc, i es separen ja, i esperen sols l'ordre de marxa; però com que tots fan la mateixa selecció resulta que els últims d'arribar els queda una càrrega que no poden portar.

Ve allavors la revisió del xef que sospesa els paquets de cada u i es en mig de grans rialles que es descobreixen els vius que no volien anar carregats. Després de molt bregar es logra per fi equilibrar el pes dels paquets de cada u, i la caravana es posa en marxa en mig de gran brogit. Comencen allavors les corregudes per anar al davant, cosa que pel que es veu deu resultar molt interessant a aquella gent, i ara per passar l'un davant de l'altre emprenen una marxa que bo i descarregats quasi es fa difícil de seguir. Nosaltres o bé haviem d'anar al davant de tothom i moderar els ímpetus dels capdavaners o situar-nos molt endarrera, puix la caravana alça molta pols. En sortir del campament de Dialocotó la nostra intenció era travessar el riu Gàmbia i fer nit a Dara, poblet d'uns 10 habitants situat a la riba Sud.

Amb algunes parades, arribàrem a la ribera del riu a entrada de fosc. Després d'una llarga caminada per aquell país tan sec, en arribar a un riu sembla que retorni la vida. Un canvi tan radical entre les planes i les vores dels rius, fa també canviar l'esperit,

i un es sent inconscientment més animat. La vegetació és tan espessa que es fa completament impossible de transitar-hi: les llianes lliguen un arbre amb l'altre, i solament molt ajupits i aprofitant les pistes que segueixen els animals salvatges per anar a beure, és com es pot donar algún pas entremig d'aquell teixit de soques i branques.

El corrent del riu Gàmbia és tan suau, que, de cop, un no sap quina direcció segueix. Aquest riu té una amplada de 40 a 100 metres, i com que en tot el país no hi ha cap pont, ens tinguérem de valdre d'una piroga indígena per travessar-lo.

Un cop a l'altra ribera tots els equipatges i *porteurs*, era ja nit, i les estrelles reflexaven ben clarament sobre l'aigua. A uns 10 minuts de marxa vàrem trobar el poblet de Dara, habitat per una desena de persones com a màxim, que ens ofereixen així que arribem la millor cabana del poblet, que, com la majoria d'aquesta categoria, està cercat per una palissada de troncs i canyes per evitar les malifetes de grans i petites feres. Es clar que qualsevol d'aquestes podria saltar-la, però la inseguretat del que poden trobar dintre les espanta i prefereixen voltar pel costat de fora.

Ja entrada la nit, sentírem dins la cabana del xef cantants acompanyats d'un instrument de corda, i com que això ens interessava, sortírem fora. En notar el xef que escoltàvem la música, ens portà una estora de fulla de palmera, trenada, perquè ens hi asseguéssim i amb més comoditat poguéssim sentir-la. La tonada, molt melancòlica, es repetia sovint, i el cantador i tocador al mateix temps, semblava pres d'una forta emoció, que es feia visible per uns moviments nerviosos de tot el cos.

A la nit, per medi del nostre cuiner negre, en Cheny, que sabia un xic de francès, interroguem sobre la caça del país els caçadors que havíem pres a Dialocotó. Per la vaguetat de les contestes que fan, és cosa llarga i complicada d'entendre's amb aquella gent. El «qui sap» i el «potser» vénen a ésser la majoria de respostes. Demés, el cuiner, que sabia tan poc de francès com de cuinar, encara acabava d'enterbolir-nos l'interrogatori.

L'endemà al matí assistírem a una cacera que ja tothom ha vist practicar en altres països: empaïtar un gall per agafar-lo. Tres negrassos li corrien al darrera entremig de les barraques; però com que del cervell d'un gall al d'un negre no hi deu haver gran diferència, aquell devia comprendre les intencions d'aquests i poques ganes tenia de deixar-se agafar. Veient nosaltres que l'empaït prenia caires èpics, decidírem prendre-hi part, quan el gall esverat

POBLE DE DIALOCOTÓ

Cl^{te}. J. Botey

DIALOCOTÓ : DETALL DE LES CABANES

EXEMPLAR NOTABLE DE "BOMBAX CEIBA"

Clas. J. Botey

UN BOSC DESPRÉS DE LA CREMA

POBLET DE DARA

Ols. J. Botey

LA VETLLA EN PLENA SELVA

RIU GÂMEIA : HIPOPÔTAM MORT I PIROGA INDÍGENA

Ols. J. Botey

CACERA D'ANTÍLOPS : QUATRE BUBALS MORTS

es ficà dintre de la nostra cabana, on, acorralat, poguérem fàcilment agafar-lo. L'entregàrem al xef del poble que l'empaitava i tot seguit ens el retornà cerimoniosament, fent-nos dir que era un obsequi que ens feia. Ja ens l'haviem afanyat.

Després d'aquesta caça que en podríem dir domèstica, sortírem cada u pel seu costat, tenint en compte sempre que cal buscar que el vent sigui favorable, car els animals que viuen en aquelles terres tenen tots un olfacte finíssim que els descobreix el perill des de molt lluny, si el vent els porta el flaïre de l'enemic. S'ha de marxar, doncs, sempre cara al vent.

Qui no cerqui l'emoció forta de la caça dels animals perillosos, l'atrau més que cap altra la cacera dels antílops. Sota el nom genèric d'antílops comprenem una gran munió, de tamany variable, des del d'un cabrit fins al d'un gran cavall.

La caça de l'antílop no és perillosa, si bé dels de gran tamany, si estan ferits, cal tenir compte de no posar-se a l'abast de llurs banyes, puix les utilitzen amb molta llestesa per a defensar-se.

L'enemic principal de l'antílop és el lleó, que, amagat entre les herbes, espera que vagin a beure, i d'un bot els cau damunt i els trenca la columna vertebral. En dos llocs diferents trobarem restes d'antílops devorats per lleons. Fou també a prop del campament de Dara que un matí, en sortir, a punta de dia, vaig sentir el bramul de dos lleons, mare i fill, a jutjar pels diferents tons de veu, que, feta la cacera i ja tips, deixaven sentir un davassall de veu semblant a una tempesta que s'apropés.

Portàvem ja morts exemplars de diferents espècies d'antílop, porcs salvatges, i altres salvatgines, i convenia també fer un xic de cacera al riu.

Aquelles voreres de riu són potser, el record més grat de tot el recorregut: l'exuberància extraordinària de la vegetació, la varietat, quantitat, coloraina, tamany i cants d'una munió d'ocells inimaginable, colles de simis que amb justificat rezel vénen a beure, un cocodril que passa nedant, semblant a un tronc sec arrossegat pel corrent, i sobtadament el ronc sonor d'un hipopòtam que treu el cap de l'aigua per respirar i fer provisió d'aire per a la prolongada submersió.

L'hipopòtam, animal adequat per als principis de l'era quaternària, per la lentitud dels seus moviments i escassos medis de defensa, ha de buscar, de dia, refugi a l'aigua, de la qual treu el nas amb intervals bastant llargs per respirar. De nit surten del

riu i se'n van a les planes a pasturar, i si troben alguna plantació indígena la devasten tota.

La caça de l'hipopòtam amb piroga es perillosíssima, puix en el cas de ferir-lo, traboca l'embarcació i vos desfà a mossegades. Feta des de la vorera, no ofereix perill. El tret ha d'ésser molt precís, entre ull i orella, altrament arrisqueu que la bala no pugui penetrar en el crani o bé solament quedi l'animal ferit i no podreu arregar-lo.

La mort d'un hipopòtam causa una alegria indescriptible als negres, puix veuen així assegurat un quant temps el poder menjar una carn per la qual tenen un vertader deliri.

Un matí, a Dara, havent tirat un dels companys a un hipopòtam i després d'esperar que surés, puix al moment de tirar-los s'esfonsen dintre l'aigua, encara que siguin ben morts, va venir al campament a donar-nos la bona notícia. Preparades les cordes per a remolcar-lo, ens dirigim al riu, i abans d'arribar-hi nosaltres, sentim ja una gran cridòria dels negres que veien ja al lluny la gran massa de l'hipopòtam sobre l'aigua i no podien ja contenir la seva alegria, vista l'esplèndida perspectiva d'un tip de carn.

Aquell hipopòtam adult costà molt de treure fora de l'aigua, i amb molts de treballs, estirant les cordes una vintena d'homes, aconseguírem entrar-lo cosa d'un pas a la platgeta sorrenca on érem,

La pell era ratllada per les queixalades dels cocodrils que un cop mort havien provat de menjar-se'l abans que els negres, però la pell, que és d'un gruix extraordinari, uns 3 centímetres, no els ho va permetre.

El treure la pell i fer a trossos el cos d'aquella bestiassa és un quadro massa estil negre per a descriure'l: més de deu grossos ganivets que tallen cada u pel seu costat, mans que estiren greix o tripes, pilots de carn sobre la sorra, etc., etc.

Com que es va fer fosc abans d'acabar la repartició de carn, una part de la nostra gent es va quedar a passar la nit allí, encenent grans fogaines per tal de fer fugir a les feres que poguessin venir atretes per la farum de la gran carniceria.

Un incident va produir-se aquella tarda. En fer a peces l'hipopòtam, un negre va trencar involuntariament la daga d'un seu company, el qual en va tenir tan fort disgust, que volia matar amb el tros de fulla que va quedar en el mànec al causant de la seva pena. Amb treballs aconseguírem calmar-lo, i no fou fins que li prometérem un dels nostres ganivets de cuina que vàrem veure esvaït el malhumor d'aquell home.

L'endemà matí acabàrem les reparticions de carn, preparàrem la pell del cap i el crani per a transportar-ho més tard cap a Barcelona. Un negre va venir a avisar-nos que un antílop, un bon exemplar de sing-sing, que havia estat ferit la vetlla, era mort a uns 30 minuts del campament.

Estranya la resistència d'aquests animals a les ferides; portàvem armes i municions de gran potència, i en molts casos havíem de tirar-los tres o quatre bales per deixar ben morts els caps de caça que havíem ferit. Es tractava, naturalment, d'antílops de gran tamany.

Per les planes extensíssimes al E. i S. del campament de Dara es trobaven també amb freqüència petjades de brúfols.

En aquest poblet de Dara hi havia un negret que, més viu i eixerit que la majoria dels negres, aviat se'ns havia fet molt simpàtic, i en marxar per continuar més cap a l'interior, se'ns va presentar i va oferir-se si el volíem al nostre servei. Fou acceptat en Karamo—que aquest era el seu nom—, i fou ell el primer que ens sabé dir el nom de cada u de nosaltres i alguns mots de català que li vàrem ensenyar.

En mig dia de marxa arribàrem al poble de Tabadian, on, avisat ja de la nostra arribada, va sortir a rebre'ns el xef, acompanyat dels seus músics i dels prohoms de la comarca, i després d'unes salutacions molt especials i de desitjar-li salut a ell, les seves famílies i la seva tribu, vàrem entrar al poblet i fórem objecte d'una vivíssima curiositat. Mai havia pensat que ens poguessin trobar tan estranys. Ens acompanyaren a les cabanes que ens tenien destinades, i, segons costum, ens regalaren pollastrets i ous, dels quals n'hi havia més de la meitat de dolents. Tants compliments haguérem de fer i rebre, que aviat ens varen empalagar i manifestàrem el desig de que ens deixessin sols, puix volíem rentar-nos, i que després ja tornariem la visita al xef. En aquest poble trobàrem un negre bastant intel·ligent, i posat al nostre servei, com que sabia un xic més de francès que el nostre famós cuiner Cheny, que no sabia ni cuinar, ens permeté d'afiligranar les nostres atencions envers tota la corrua de visitants que no ens deixaven en pau gairebé un moment.

Lliures ja de la primera plaga de visitants masculins, va venir després la segona plaga, corregida i augmentada, de les dones i criatures del poble, que ens miraren, sobretot la quitxalla petita, com éssers extraordinaris caiguts d'algun estel; algunes criatures, les menys valents, arrencaren un plor, com si temessin que ens els

anéssim a menjar. Una repartició d'algunes gotes d'aigua de colònia i terrossets de sucre fets en quatre porcions i una despedida en massa fou el final d'aquella agitada tarda de recepcions.

Després de sopar ens férem acompanyar a casa del xef. Portàvem el botiquí, puix ens havia fet dir que d'un quant temps patia una llei de mal que li llevava la gana i el bon humor.

Introduïts que fórem a la seva cabanya i asseguts sobre pells d'antilops al volt d'un petit foc, per mitjà del nou intèrpret, començà l'interrogatori del pacient, i després de moltes preguntes i procurar fer cara d'entesos, nosaltres quatre tinguérem consulta, el resultat de la qual fou receptar-li purgues a tot gasto, puix vàrem creure que era el que menys mal li podia fer.

Sabérem més tard que el nostre remei havia fet efecte i que el malalt es trobava millor.

Dos dies després sortíem cap a un lloc molt desert i salvatge, regió d'estanyols i aiguamolls. Els negres ens havien ponderat l'abundància i varietat de caça. S'ha de posar sempre en quarentena tot el que diuen els negres referent a caça, però en aquesta ocasió ens ho explicaren en uns termes tan vius, que quasi no en podíem tenir dubte. Preguntàrem nosaltres: —D'elefants, n'hi ha? —Oh, molts, molts! —I de brúfols? —Oh, molts, molts! —I de lleons? —Oh, molts, molts!... I de tot hi havia molt, molt, però també gairebé tots els animals eren: Oh, dolents, dolents, segons els nostres informadors.

Aquest probable paradís de caça era a unes 6 hores de marxa. La vigília havíem ja fet sortir uns quants negres, per tal que ens construïssin una mica de barraca amb troncs, herbes i fulles de palmera. Pel trajecte vàrem trobar dos grans bubals els quals matàrem després d'un foc granejat. Aquesta caça va entusiasmar els nostres acompanyants i ens va venir molt bé, puix tots plegats començàvem a tenir gana i no portàvem res per menjar. Escollits uns bons trossets de carn i encès el foc, menjàrem aquella carn que palpitava encara no feia 5 minuts. Sortosament portàvem un xic de sal i aquell filet de bubal fou qualificat d'excel·lent per unanimitat.

Arribàrem al final del trajecte morts de sed: anàrem directament al riu per a poder beure. Fórem avisats d'anar molt amb compte, puix aquell tros de riu estava infestat de cocodrils. Aquests animals des de sota l'aigua vigilen sempre les vores del riu per si algún antílop o mico va a beure, sense sortir a la superfície, amagats pel llot, s'acosten fins que d'una caixalada poden agafar fort una pota o el morro de l'animal que beu, i se l'emporten al fons

del riu, d'on el treuen quan està ja ofegat i van allavors a menjar-se'l tranquilament a alguna platgeta dels volts.

Una operació semblant deuen fer si s'escau que l'animal que va a beure és un home.

Unes 3 hores més tard arribaren els *porteurs*. N'hi havia uns, els que portaven els sacs de farina per fer pa, que havent sortit del poble negres com l'èban arribaren emblanquinats com ensaimades.

La primera nit que passàrem allí, tinguérem ja «concert d'hipos». Situat el nostre campament entre el riu Gàmbia i els estanys de Turú, a la nit sortien els hipopòtams d'un i altre lloc a pasturar i no sabem perquè ho feien: si és que estaven de broma o enfadats, però feien uns roncs que a Barcelona no ens haurien deixat estar tranquils.

Allí entre el clima que adorm i la quinina que ensopeix (s'ha de prendre per a prevenir-se contra les febres), un no s'inquieta tan fàcilment, i un cop encesos en el campament els focs de precaució, ens adormíem tan confiats com a casa; de totes maneres, l'arma a l'abast de la mà. Aviat vàrem notar que del que hi havia *molts, molts*, era de mosquits, cosa molt natural en aquella regió pantanosa.

L'endemà sortim al matí amb l'emoció de trobar aquells molts, molts animals dolents, dolents, que tant ens havien ponderat.

Bé vàrem veure de seguit que si havien exagerat no ens havien enganyat. Petjades fresques d'un ramat d'elefants fou la primera impressió; després trobàrem sing-sings, wantós, kobas, tankons; i, al vespre, ja teníem al campament bona provisió de carn que els negres posaren a assecar sobre monumentals graelles.

L'olor de tanta carn, ja va atraure a la nit, algunes hienes. Amb el seu llòbreg cant, rondaren tota la nit al volt del campament.

La hiena, animal carnívor, no té aptituds per a caçar animals vivents; per aquest motiu ha de refiar-se d'animals morts que trobi o de les deixes dels àpats dels lleons per poder menjar i com que aquests també gasten bona gana, s'ha de creure que deu passar algunes estones ben famolenca. De dret no s'atreveix a atacar l'home però si aquest està desprevingut o adormit, s'han donat molts casos de devorar-lo; porta la seva audàcia fins arran dels poblats indígenes. Hi ha dues races de hienes, l'estriada o ratllada i la tacada. Aquesta última és la menys coneguda i arriba a tenir proporcions grandioses i és molt més agressiva que la seva parenta.

Al cap de dos dies d'ésser al campament de Furú, orientats ja sobre situació i espècies d'animals que podríem trobar, més animals i aclimatats a aquell terreny, fou quan començàrem de fer bones caceres d'animals de gran tamany. Un matí en Rubió trobà i matà un bell exemplar de Coba, espècie de gran antilop de tamany i aspecte de mul, amb una crinera molt poblada, i banyes llarguíssimes.

Mentrestant jo perseguia un ramat de sing-sings, que, trobats a prop de l'aiguamoll de Furú, fugiren per no estar nosaltres ben situats quant al vent.

Corregint la direcció de la nostra marxa, el negre que m'acompanyava, va portar-me un altre cop a tret del ramadet de sing-sings, que perseguíem.

Aconseguí fer-ne caure dos; i vaig restar altre cop estranyat de l'enorme resistència d'aquests animals, puix l'un, tocat al mig del pit, encara necessità dues bales més per morir. El sing-sing és també antilop, de tamany d'un ase gran, té un pèl molt aspre i els mascles porten unes banyes que arriben a tenir 70 cm. de llargada.

L'endemà el meu germà va trobar un ramadet de búbals, i, tocat al pit un d'ells, romangué immòbil al mateix punt on era; conegué sens dubte que puix se sentia sense forces, un pas que volgués donar, el faria caure a terra. Els companys del ferit en sentir la detonació fugiren, naturalment, i en escapar-se descriviren un semicircle, al volt del caçador, circumstància que fou aprofitada, i ràpida i successivament caigueren tres búbals més. Alguns altres trets per a rematar-los, i fou finida una bella aventura de caça africana.

El búbal és del tamany d'un bou jove i com que no era possible amb dos homes portar al campament la carn d'aquelles quatre bèsties, deixaren per a guardar-les el *porteur*; i el meu germà i el seu guia indígena retornaren al campament en cerca de gent per a anar a recollir tota aquella carn. A migdia sortiren cap a buscar-la dotze homes i a les vuit en tornaren alguns dient que havien voltat tota la tarda sense aconseguir trobar el lloc on hi havia el negre guardant la caça. Per fi, molt entrada la nit, arribaren els altres, carregats amb pesants paquets de carn i ens explicaren que fins quasi fosc no havien pogut trobar el lloc.

La igualtat de la vegetació i l'ésser el terreny pla, dificulta extraordinàriament l'orientació, i es necessita ben bé l'instint d'aquells negres per saber trobar el campament o un lloc determinat del bosc.

Tanta carn va atraure encara més les hienes, que així que es feia fosc ja venien a udolar a prop de la nostra cabana.

Una nit, a l'hora de sopar, ens trobàrem quan havíem esgotat la provisió d'aigua i era precis anar-ne a cercar. Precisament allavors una hiena de veu timbrada es deixava sentir pel costat de l'aiguamoll, on s'havia d'anar a buscar l'aigua. Els negres designats per aquesta missió, no s'espantaren pas, anaren de dret al seu objectiu cridant com esperitats. En principi semblava que hi hagués competència per veure qui cridava més, la hiena o els homes. A l'últim, aquella, veient la decisió d'aquests, va optar per callar i retirar-se.

El xef que ens havia proporcionat els caçadors i *porteurs* i del qual estàrem molt agraïts pels seus serveis, va fer-nos dir que estaria molt content si matàvem un hipopòtam i li regaleïssim la carn. L'amic Mirambell va cuidar-se de satisfer-li aquestes ànsies, i més amunt del riu, en una platgeta on prenien el sol, d'un tret al cap va matar l'hipopòtam sollicitat.

Per algun negre que havia tornat al seu poble, va córrer la veu per la comarca que al nostre campament hi havia carn en extraordinària abundància, i com que els negres per poder menjar carn no es planyen gaire, començaren a reunir-se dones i criatures i en poc temps, hauríem pogut fundar allí un poble nou, puix mentre hi hagués carn, no se n'haurien mogut.

Justament l'arribada de tanta gent va coincidir amb la nostra decisió de no tirar sinó a animals que ens interessessin especialment.

Amb tot i aquestes restriccions voluntàriament imposades, cada dia alguns antilops i senglars morts feien cap al campament; i tinguérem encara excés de carn.

Disposats a castigar les visites nocturnes de les hienes, vàrem posar, una nit, un senglar sencer al bosc i en un arbre proper ens enfilàrem dos, disposats a passar-hi la nit o, almenys, una bona part. Era una nit de lluna plena claríssima, i en havent sopat, observem que comença a enfosquir-se la claror llunar i veiem que es tracta del començament d'un eclipsi, que va ésser gairebé total.

Aprofitàrem l'ocasió per donar una lliçó d'astronomia a aquella gent salvatge; però em penso que no acabàrem de convèncer-los. Finit l'eclipsi, ens dirigim al lloc escollit, i al cap de poc temps comencen a venir mosquits i més mosquits que ens martiritzaren a picades. Fins a passada mitja nit poguérem aguantar; però per fi, decidírem deixar que les hienes es mengessin en tran-

quil·tat el senglar. Abans d'anar a dormir vàrem veure una mangosta de cua blanca, de gran tamany.

Durant els dies que caçàrem per aquesta regió seguirem varies pistes de brúfols. La caça d'aquest animal és molt perillosa, degut a les càrregues que donen els animals ferits, i fins sense ésser-ho, solament en veure l'home.

La caça seguint petjades és extremadament emocionant, puix es veuen els senyals del pas d'aquests animals fa poquíssima estona, i un sap que pot trobar-los a cada moment. Ara es passa un tros desembarassat, i un pensa: aquí convindria trobar-los. Després les petjades vos emmenen a llocs d'herba altíssima, desfavorables absolutament al caçador, i sempre amb la mateixa emoció camineu hores i hores, fins que un se'n cansa o troba el ramat que persegueix.

No obstant i perseguir moltes vegades els brúfols, desgraciadament no poguérem tirar-los mai.

A prop dels aiguamolls de Furú i de Sintelli, hi havia grans boscúries d'arbres corpulentíssims i herba alta, i és per aquests paratges que trobarem sempre rastres frescs d'elefants; algun cop els havíem fins seguit les pistes, però infructuosament.

L'elefant africà, diferent baix molts d'espectes del seu parió de la India, no ha pogut domesticar-se mai degut a la seva feresa. Ataca el caçador, de vegades sense ésser provocat, i són moltes les víctimes humanes que pesen sobre seu. Demés, per allí on passa una ramada, queda tot devastat; arrenquen palmeres, trenquen soques, tomben arbres, etc.; i si s'escauen de passar per algun lloc de cultiu, el pobre negre ja no cal que s'amoini en fer la collita.

Un dia, al matí, el meu germà, seguint les pistes d'un koba, un petit crí del negre acompanyant va fer-lo girar, i amb sorpresa veié que d'un clap de bosc espès, sortia una ramada d'elefants. Anava primer un de gros, seguia al darrera un de petit que semblava ésser el seu fill, venien després, tots en fila india, altres elefants grans, i tancaven la marxa els tres més grossos de la ramada. Anaven a grans gambades, segurament devien haver sentit algú de la nostra colla. Amb prou feines tingué el temps de canviar la bala dum-dum que portava carregada per una blindada i en passar per un clar del bosc va tirar a un dels últims. El tret preferible per aquestes bèsties es al cap, si bé no sempre pot fer-se aquest tir; demés el cervell és molt petit i està protegit per ossos gruixudíssims. La bala va tocar bé el cervell i l'elefant ferit mor-

CACERA DE L'ELEFANT

On. J. Botey

CACERA DE L'ELEFANT : L'ESQUARTERAMENT

VORERES DEL GÀMBIA : CACERA D'HIPOPÒTAMS

Obs. J. Botey

CAMPAMENT DE FURÚ

POBLE DE TABADIAN : DONES BATENT MILL

Obs. J. Botey

TABADIAN : JOVENALLA INDÍGENA

CARAVANA EN MARXA VERS EL NIERI-KOT

Obs. J. Huteg

PLANES DE NIERI-KOT

talment va deixar caure la seva feixuga massa sobre les potes del davant que es doblegaren, i es tombà de costat. La ramada, composta de vuit individus, va obliquar, i descrigué mitja volta cap al lloc on es trobava el caçador. Es allavores que s'havia d'esperar la càrrega, de la qual hom generalment se salva per la mala vista dels paquiderms; però, sortosament, optaren per seguir la seva ruta. Allavors la vista es tornà a dirigir al què havia caigut, que encara es movia lleugerament, i més a prop li tirà una altra bala a la nuca per rematar-lo. Així que és mort, els negres ja salten d'alegria sobre el seu cos.

Després d'un ratet de repòs retornaren al campament amb la bona nova d'aquesta cacera, i en havent dinat, sortírem tots a veure l'elefant mort, que estava a una hora i mitja del campament. Fetes les fotografies que requeria el cas, vàrem donar permís per començar l'esquarternament. Un caçador anomenat Kamsakulu, va començar la cerimònia, i tallà la punta de la trompa i l'anà a amagar a un recó del bosc; aquesta operació significa com un tribut que paguen a la selva en pendre-li un dels animals que l'habiten.

Seguidament començaren cada u pel seu costat, a llevar-li trossos de pell, uns altres dos li obriren l'abdomen i es ficaren dintre la cavitat, per a treure un greix especial que, segons ells, es bó per a infinitat de malalties. En fer-se de nit, per no haver acabat encara el treball, varen quedar-se allí uns quants negres que encengueren els focs de protecció.

Aquest elefant era femella i els seus ullals amidaven 55 cm. de llargada. Segons vàrem averiguar més tard, corresponia a un exemplar d'uns 70 anys. Si hagués estat mascle, a la mateixa edat, els ullals haurien estat molt més llargs.

Del campament de Furú retornàrem al poble de Tabadian i d'aquí desitjàvem passar al riu Nieri. Per fer aquest trajecte ens calia travessar el riu Gàmbia i per més que preguntàrem no ens fou possible d'averiguar si pel camí que havíem de seguir, trobaríem una piroga que ens traspassés d'una ribera a l'altra.

Per poder saber-ho fou precis que dos de nosaltres s'adenantessin al gros de la comitiva i s'arribessin fins al poblat de Bambadallà per enterar-se'n. Partírem, doncs, l'amic Rubió i jo, amb tres *porteurs* més, i amb Zambatarabaré que ens feia de secretari, de majordom i d'interpret. Uns deu minuts abans d'arribar al poblat s'avançà aquest bon negre per avisar al xef de la nostra arribada.

Un xic més tard arribàrem nosaltres, i tinguérem d'aguantar altra volta aquell xàfec de salutacions i visites. Reunits els pro-

homs del poble a la cabana del xef, que ens havien destinat, vàrem assabentar-los del motiu de la nostra visita, o sigui, si per aquell indret era possible de travessar el Gàmbia. Mitja hora llarga duraren els parlaments i discussions entre ells, i, per fi, ens comunicaren que el riu Gàmbia passava no gaire lluny d'allí, que fins al riu hi havia un corriolet, però que no hi havia cap piroga per travessar-lo i que a l'altra riba la brossa era espessa, i com que no hi havia cap corriol era difícil de travessar, més encara tenint en compte que els nostres *porteurs* anaven carregats.

Per fi, doncs, sabérem una cosa certa i destacàrem un dels nostres homes perquè portés unes ratlles als nostres companys, notificant-los que no era possible de seguir aquella ruta i que calia fer una gran volta i travessar el riu per Dara, on ja havíem estat.

Dedicàrem encara una estoneta de la tarda a perseguir la caça, i en Rubió va matar un exemplar de sing-sing.

Al poble ens havien ja sol·licitat que els procuréssim carn, i varen restar ben satisfets puix a més del sing-sing, matàrem també un phacoher, i agraïts per l'abundància de carn que els havia vingut com del cel, organitzaren a la nit ballades acompanyats de cantúries i tam-tam.

Els espectadors del ball que són també cantaires, formen un cercle a l'interior del qual se veuen un o més individus, i cada u per la seva banda, gesticula i salta desesperadament, fins que panteixants de fatiga, es retiren, i del rotllo surten altres voluntaris. i així dura estona i estona, sense descansos. Al millor del ball, el que toca el tam-tam tindrà picor, per exemple, i, sense cap avís, para de tocar, i el ball s'atura, i es torna a reprendre així que el tocador s'haurà suficientment gratat.

L'endemà els companys havien de sortir a punta de dia de Tabadian per fer el trajecte fins Dara, on havien de trobar-se amb nosaltres, que hi aniríem per un altre cantó des de Bambadalà.

Però no s'obté fàcilment la puntualitat entre els negres, i això motivà la sortida massa tard i haver de fer tota la caminada a ple sol, com de costum.

A Dara ens reunírem les dues colles, i després de travessar el Gàmbia, començàrem una de les marxes més pesades de l'expedició. Sota un sol abrasador, en un terreny baix, en unes valls fondes produïdes en l'argila per l'erosió de les aigües, tinguérem de fer, sense poder ni menjar ni beure, prop de 30 quilòmetres. A més, jo ja començava a trobar-me malament del paludisme que m'ha-

vien encomanat amb llurs picades els molts mosquits dels aiguamolls de Turú.

Es més fàcil de defensar-se d'animals grossos que d'aquests petits insectes. Per a una fera teniu sempre una arma que pot decidir la sort en vostre favor. mentres que dels núvols de mosquits no sabeu com defensar-vos.

Per fi al caient de la tarda arribàrem al riu Nieri. Vingué allavors un altre problema: el menjar. Com que amb aquella calor la carn no es conservava gens, no en guardàvem mai, refiats de caçar pel trajecte. Fins aquí sempre ens havia reeixit aquest procediment; però aquest dia, amb tanta calor no tinguérem esma d'empaïtar la caça. A posta de sol, cansats de la caminada, provàrem una sortida, i, com sempre, que hom en té necessitat, no poguérem caçar res. Ja gairebé de nit, sols per poder fer bullir l'olla, decidírem matar qualsevol ocellot que trobéssim; i dos francolíns varen pagar la festa. L'endemà al matí, també sortida general a buscar carn, i també sense resultat. Això ja començava a inquietar-nos i recordàrem i adaptàrem aquells somnis del Faraó: les set vaques grasses de l'abundància a Furú i les altres set de la misèria que vingueren després al Nieri-ko.

Redoblant els esforços, per fi, a darrera hora de la tarda, un company aconseguí matar un coba, i el seu gran tamany va solucionar de sobres el problema de les subsistències per a nosaltres i els nostres *porteurs*.

El Nieri-ko, és encara més pintoresc que el Gàmbia, si bé molt menys abundós. Voltat per grans boscúries d'altíssimes palmeres és un lloc molt apreciat pels micos, els quals venien a tafanejar arran mateix del nostre campament.

Vingué per fi el dia de deixar aquelles terres on tantes sensacions havíem experimentat, on ens trobàvem atesos com a prínceps a la manera dels negres, on les terres i els boscos no tenen amo, on no es compta el temps.

Necessitàrem les caixes per transportar les pells i cranis dels animals que volíem conservar i, per tant, les desembrassàrem de trastos que no tenien de servir-nos ja i a tots els nostres bons acompanyants regalàrem olles o pots o llaunes, roba, destrals o ganivets, i ells que no sabien a què atribuir tanta generositat restaren sense paraula de tant agraïts, i ens feren dir que quan tornéssim per allí sobretot que ens recordéssim d'ells, que estarien sempre disposats a seguir-nos on volguéssim anar. Els acomiadaments són sempre tristos, i aquell ho fou més, per la sinceritat de la gent.

El viatge de tornada fou semblant al d'anada.

Tres dies de descans a Dakar i agafàrem el vapor «Re Vittorio» que efectuava el retorn de Sud-Amèrica.

Haviem passat tres setmanes en país salvatge, i havíem mort 38 animals de gran tamany, a més d'ocells, micos i altres animals, en aquelles terres que semblen d'un altre planeta.

JOAN BOTEY I RIERA.

El Folklore en les festes nadalenques

EL període de les festes nadalenques té per punt central d'irradiació el naixement de Jesús, commemorat tradicionalment amb els *pessebres*.

En la Litúrgia catòlica forma tres temps: el d'*Advent*, o sigui, el període de preparació per Nadal, des dels quatre diumenges anteriors; de *Nadal*, del 25 de desembre al 2 de gener, i de l'*Epifania*, que comprèn les sis dominiques que segueixen als Reis.

Les festes principals són:

Sant Nicolau de Bari (6 de desembre), abans la festa dels nois d'estudi i dels escolars. Avui encara en molts indrets de Catalunya van les colles de *Nicolaus*, o siguin xicots, cantant cançonetes petitòries, i en alguns punts, com el pla del Llobregat, el més petit va vestit de bisbe, en record del sant Patró.

A Montserrat es fa la festa típica del *Bisbetó*, el qual oficia de bisbe de per riure durant el dia, acompanyat del vicari general, secretari, mestre de cerimònies i dos patges, tots com ell escolans. És una derivació directa de les famoses festes d'Innocents que es feien per les esglésies durant l'Edat Mitja i que el concili barceloní de 1566 va prohibir, per les grans gresques i fins irreverències que es promovien, com a record que eren de les Saturnals romanes.

La Puríssima Concepció (8 de desembre), Patrona d'Espanya, de la infanteria i dels cerers. Aquest dia comencen les fires de les coses de pessebre.

Santa Llúcia (13 de desembre). Festa en la capella del mateix

nom, amb adoració de les relíquies de la Santa. Hi acuden els cecs captaires.

La fira més important de casetes de suro i de cartró, figures de fang, trossos de suro i plantes per fer els pessebres (galceran, bruc, arbós, molça, etzevares petites i branquetes amb pomes menudes).

En algunes bandes, sobretot en el pla del Llobregat, les *Llúcies* o nenes que van a costura, formen colles (la més petita vestida de blanc amb mantell i corona) que canten per les cases els goigs de la Santa, i els donen fruita seca, llatinadures o cèntims.

Sant Tomàs (21 de desembre). Comencen les tan anomenades abans «fires de Barcelona», que duren fins a Nadal. Es veuen per tot els aparadors de les botigues atapeïts de mercaderies artísticament presentades, i enllumenats a dojo. Les fires de coses de pessebre estan acabant ja les existències.

Vigília de Nadal (24 de desembre). És la Mare de Déu de l'Esperança, anomenada també de la O (pel començ de les antífones del dia: «O radix Jesse», etc.), Patrona dels corredors.

És la tan desitjada festa del *tió*, a fora celebrada per tot, preparada dies abans, donant per menjar al troç de soca, serradures, paper o altres coses, que els menuts cuiden d'arreglar, perquè aquest dia, al vespre, dongui força llatinadures, cèntims, etc., en clavar-li garrotades amb tota l'ànima.

Els altars de moltes poblacions es guarneixen amb brancatge i neules de varis colors sense caragolar i flors de paper, per la falta de flors naturals en aquesta època.

Immenses provisions de menjar per tot, i en algunes places les venedores van vestides i enjoiades amb luxe.

Al vespre, solen inaugurar els pessebres amb gran alegria i cantant les nades, acompanyades amb panderos, simbombes, castanyoles, flabiols i altres instruments, movent molta fressa.

A fora, les criatures procuren que hi hagi bolquers ben arreglats en una cadira a prop del foc, amb força caliu, per si la Mare de Déu volia anar-hi amb el Jesuset a escalfar-se.

Nadal (25 de desembre). En començar el dia, es diu la *missa del gall*, i dues més. En tornar-ne, les criatures i alguns bromistes truquen per les portes, i en sortir els veïns, diuen: «Ja és nat! Ja és nat!».

A fora es fa l'adoració dels pastors, i a Massanet de Cabrenys, a començos d'aquest segle, encara el poble representava un drama litúrgic molt antic, transmès oralment.

A les deu del matí, ofici solemne, i en sortir-ne, molts inauguren el pessebres, cantant les nadales.

Dinar extraordinari, amb els clàssics gall, vi bo, torrons i neules, que les exigències modernes van modificant, fins a convertir-lo en menú cosmopolita.

Funcions als teatres a la tarda i a la nit; en molts es representen «Els Pastorets», drama litúrgic rural vestit a la ciutadana, que fa esclafir de riure els nens i nines; és llur comèdia predilecta.

Va introduint-se el costum foraster de l'*arbre de Nadal*, que certes associacions benèfiques traslladen al dia dels Reis, per afavorir els nens pobres.

En canvi, va perdent-se el costum de celebrar el Naixement tirant confits, com és d'ús en els bateigs. Així, a Llers encara en tiren des del campanar; però en la nostra catedral, ja fa anys que el cap de moro que hi ha sota l'orga no en tira, com era de consuetud, el matí de Nadal. Era un dels espectacles que més cridava l'atenció a la mainada, veure com el cap del «rei Herodes», que li diuen, deixava anar per la boca, que obria força, tant bé de Déu de dolços.

Sant Esteve (26 de desembre). Patró dels *Esteves*, brodadors, llautoners i basters.

Ja no es practica tant com abans el costum d'anar a felicitar les persones de respecte, sobretot les criatures, acompanyades. Es repeteixen «Els Pastorets», tarda i nit.

Vigília dels Innocents (27 de desembre). Des de les dues de la tarda, les criatures pengem «llufes» i enganyen la gent.

Els Innocents (28 de desembre). Enganyis a les criatures així que es lleven, i a tothom en general; alguns diaris porten notícies estupendes. Els teatres també segueixen el costum i fan les funcions d'Innocents, que tant diverteixen a la quitxalla.

Abans a Mollet «embarraven», i a Gòsol hi havia reminiscències de la «misa de l'ase».

30 de desembre. Va perdent-se el costum de fer anar les criatures a veure l'home que té tantes orelles com dies hi ha a l'any.

Santa Coloma (31 de desembre). Així mateix va caient en desús el costum d'indicar on han d'anar les criatures per veure l'home que té tants nassos com dies hi ha a l'any.

A Centelles celebren la seva Patrona Santa Coloma fent la festa del *Pi*. S'arma gran gatzara entre la jovenella i els menuts.

Van introduint-se de fora, costums de destapar ampolles de xampany en tocar les dotze de la nit per celebrar l'any que va a

començar, o bé d'anar menjant un gra de raïm en tocar cada batalla.

Cap d'any (1.er de gener). Dia de felicitacions i presents, principalment als menuts; de gran àpat per l'estil de Nadal i repetició de «Els Pastorets». En els pessebres es canten nadales també i s'hi posen els reis petits a cavall, molt lluny, amb l'estrella que els guia.

A la vall de Bohi es fan els «casaments de cap d'any», que són objecte de molta gatzara.

Vigília dels Reis (5 de gener). És un dels dies més feliços per les criatures, perquè molts van a la fira a assenyalar als pares les joguines que desitgen que els Reis els portin. A entrada de fosc van a rebre'ls, costum que a Barcelona passa desapercbut, però que a fora és molt viu. Van a colles amb atxes enceses, trompetes de llauna, corns, etc. En algunes bandes venien a ésser caramelles infantils, amb cançonetes petitòries al·lusives. Si es tracès l'àrea d'aquests costums, sembla que en la Catalunya nova es trobarien les cantades demanant dolços, i en la Catalunya vella, les manifestacions d'anar a rebre els Reis. En algun punt, com a Blanes, les criatures fan referència al «rei i la reina», com si abans haguessin sigut proclamats, costum molt practicat segles endarrera a l'estranger. Encara avui en varies bandes es proclama rei al que per sort li toca una nineta de porcellana, una fava, etc., que hi ha en el tortell fet a tal objecte per la diada dels Reis. Aquí va també adoptant-se el costum, sense haver-hi proclamació de rei, sinó que es diu a vegades que l'afavorit ha de pagar, o, com generalment es creu, és senyal de sort.

Abans de sopar es canten les nadales al pessebre.

En anar-s'en aviat al llit, les criatures, posen la sabata, cove, etcètera, al balcó, i no poden aixecar-se, encara que sentin com els reis van a posar-hi coses. A fora, molts segueixen el costum de posar un plat amb aigua i menjar pels cavalls, deixant caliu, perquè, com fa molt de fred, els Reis puguin escalfar-se. A Barcelona, molts deixen la taula parada amb torrons, vi bo, etc.

Els Reis (6 de gener). És indubtablement la diada per antonomàsia, dels menuts; puix amb les joguines, llibres i objectes d'estudi, coses de vestir usualment i ben virolades, dolços, etc., veuen satisfets llurs anhels. La cendra, carbó, corretges i altres coses per l'estil que a voltes també troben, els fan esmenar sovint la conducta.

En el pessebre, els Reis han descavalcat ja, adoren al Jesuset i li ofereixen presents.

Gran dinar, semblant als de Nadal i cap d'any; en els teatres es repeteixen «Els Pastorets», afegida l'adoració dels Reis, que a vegades s'escampen entre els espectadors i obsequien amb caramels la mainada.

Sant Antoni del Porquet (17 de gener). Benedicció dels animals i tres tombs. Els nois, els pares dels quals tenen ruquets o haquetes, els deixen muntar, guarnits bé. Constitueix per ells una mena de concessió de belligerància que els alegra molt.

L'espectacle de les cavalcades amb música és un dels més bonics als ulls de la quitxalla, i sobretot els satisfan els tortells de la diada.

Sant Pau (25 de gener). Abans els espasers celebraven la festa patronal, i la vigília feien el passant amb armats i el Sant, duent una gran espasa.

Les mares van a l'església de Sant Pau a inscriure els fillets per evitar-los el «mal de Sant Pau». Els més grandets commemoren la diada menjant tortells, dels quals hi ha fira.

La Candelera (2 de febrer). L'ofici propi del dia amb les candel·les beneïdes, és esperat per grans i petits. Hi ha molts costums diferents, segons les localitats i associacions religioses.

És la diada de desfer-se el pessebre. Alguns aïmants de la tradició, esperen el moment d'haver-hi força mainada per amagar el Jesuset en la butxaca del més petit, tot fent notar la desaparició, que estranya a tots. S'explica com va ésser que varen trobar-lo a faltar Sant Josep i la Mare de Déu, és tret de la butxaca del que el tenia i s'afegeix que Jesucrist va sempre amb la innocència. Amb això s'acaba el pessebre, que l'endemà desguarneixen.

Abans, a l'Alt Empordà, les criatures feien la *caça de l'os*, que s'acabava pidolant coses per anar a fer una berenada.

Comença, doncs, l'any eclesiàstic i les festes nadalenques, amb l'estació a Santa Maria Major, dita «ad Præsepe», és a dir, baix els auspicis de la Mare de Déu, en la basílica que guarda el Pessebre de Betlem i acaben les últimes desfent-se els pessebres.

De manera que el record del naixement del Salvador i la seva representació en forma plàstica que rep el nom de «pessebre» o en forma dramàtica que ha vingut a constituir «Els Pastorets», omple tot aquest temps que en podríem dir el *Cicle infantil per excel·lència*, acompanyat de cançonetes, dolços, enganys, bromes, presents, joguines, i pràctiques diverses, totes les formes que més poden encisar la quitxalla, enllaçant amb els primers fets de la vida del Redemptor.

VILA D'AISA

Ols. J. Soler

PANORAMA DELS PORTS D'AISA

PLA DE LA MISTRESA

Cls J. Soler

LESERIN I GABARDITO, DES DE PINO BAJO

No ens deixem portar per modes estrangeres, que a vegades són inadaptables entre nosaltres i esbarrien almenys el nostre esperit. Fem pessebres, doncs, i continuem la venerable tradició que ha sabut inspirar-se en l'ambient que ens volta i en l'idealisme de la raça, creant una tongada plena de poesia, que és el que ens fa falta de la vida.

ROSEND SERRA I PAGÈS.

La Vall d'Aisa

Es aquesta vall la que segueix a la d'Aragüés vers Llevant, i presenta el seu territori la forma d'un rectangle allargassat, amb els seus costats majors orientats de NE. a SO., el seu extrem septentrional es redossa a la carena pirenenca i comprèn una secció de la gran serralada calcària, anomenada conjuntament en el país Las Gargantas de Aisa, nom ben apropiat, puix és una formidable muralla a plom, que tanca la vall transversalment, inaccessible en certs indrets, i que termena amb un seguit d'espadats pics. Entra aquesta vers el Ponent de la vall, pel pic del Bozo que confronta amb Aragüés, segueixen els de la Xemenera, el de la Garganta o d'Aspe, el del Sombrero, i per últim el Leserín, els encinglerats contraforts del qual parteixen les aigües amb la vall de Canfranc. Aqueixes escorxades puntes de molt difícil accés es troben separades per fondes bretxes o gorges de drets vessants, que formen escorrancs plens de detritus i de neu tot l'any.

Dos llargs cordons muntanyosos s'estreben en aquesta serralada i en destacar-se vers el Sud són els que reclouen per banda i banda la fondalada de la vall. El del costat de Ponent és la llarga alineació de què he parlat abans, com a divisòria de la vall d'Aragüés, afegint-hi la derivació de la serra Piétrola, per la llarga enfilada muntanyosa de Lastiesas, de la qual els darrers vessants meridionals van a caure dessobre la conca del riu Aragon.

La del costat del Llevant arrenca del massís de Leserín i segueix per l'alterosa serra de la Magdalena, va perdent vers el S. en alçària i el seu aspecte encinglerat, i continua per la muntanya de Lierde o de San Adrian, que amb les d'Esposa i Araguas són la terminació en el seu extrem meridional.

La vall d'Aisa es troba recorreguda de N. a S. pel corrent del riu Estarrún, de migrat caudal, el qual té l'origen en l'aigüa-barreig de dues branques que arpleguen els petits manantials i la fosa de les neus en tota la divisòria septentrional de la vall. El seu curs es fa per encongida ribera en la seva part superior, s'obre aquella en la seva part mitja, per tornar a recloure's fortament en el llarg achar o congost de Lastiesas, i desaiguar directament al riu Aragon després d'un recorregut d'uns 20 quilòmetres. Cap afluent d'importància té aquest riu, de no ésser el barranc del Boalar d'Esposa, que forma, abans de abocar el seu corrent, una petita conca tributària.

Les confrontacions de la vall d'Aisa son: pel N., i per entremig del cercle d'Aspe, que pertany a la vall d'Ansó, amb França, o alta vall d'Aspe; pel Ponent amb territori d'Aragüés; pel Llevant, en la seva meitat superior directament amb la vall de Canfranc i en la inferior amb la petita conca del riu Lubiérre o de Borau; i pel S. amb el riu Aragon.

L'extensió superficial d'aquesta vall és de 50 quilòmetres quadrats, es, doncs, inferior a la seva veïna la d'Aragüés, així com també ho és per la seva població que es troba distribuïda entre la capital, la vila d'Aisa, que compta 389 ànimes i els petits poblets d'Esposa i de Sinués que en tenen 153 i 191 respectivament; resulta un total de 733 habitants per tota la vall.

La vila d'Aisa està emplaçada a la vorera esquerra del riu Estarrún, a la carena d'una baixa serra, i al fons de la vall, a 1011 metres d'altitud. El seu caseriu, agrupat a l'entorn d'un carrer principal, presenta en llurs edificacions alguns detalls de gust gòtic.

L'església parroquial, situada a la part N., és de tres naus, moderna i res d'artístic ofereix.

Les comunicacions d'aquesta vall amb la seva veïna, la de Canfranc, i per entremig de la de Borau, es fan per camí de ferradura, que hi condueix amb una hora i mitja fins a la segona, i amb altre tant es va a la carretera de Jaca a Canfranc, a tres quilòmetres de Villanua, i a 12 de Jaca, capital de partit.

La vall d'Aisa, així com la seva veïna la d'Aragüés, ofereix una diferència ben marcada en l'aspecte general de llurs muntanyes, i, al igual que aquesta, sols en la seva part N., que aquí es redueix a les anomenades Gargantes, pot tenir interès especial per l'excursionista pireneic; puix les serres de les seves seccions mitja i inferior, són massissos arrodonits, despullats de vegetació, i no abundosos d'aigua. Solament l'achar de Lastiesas en la seva entrada

per la part baixa, pot interessar quelcom pel conjunt feréstec que presenta.

Així doncs, passo a donar-vos alguns detalls o impressions de la zona que constituïx la capçalera de la vall d'Aisa, tornaré per això a reemprendre l'interromput itinerari que vaig recórrer el passat estiu amb el guia Borau d'Aragüés.

Sortits del territori d'Aragüés pel collet dels Polacos, i després d'haver donat un darrer adéu-siau al Bisaurin, que amb la seva elegant i ardida silueta ens convidava al reveure; entràrem en el cercle de la Mistresa o de l'Olibon, com en diuen els francesos. Dec fer constar que aquest darrer nom amb què està anotat en els mapes francesos, està mal escrit, puix la paraula *Olibon* rés significa en els dialectes de l'alt Aragó, en tot càs, hauria d'escriure's *de l'Ibon* o sia de l'estany; mes encara que hom volgués així anomenar-lo no es pot acceptar aquest distintiu, puix un petit estany sense nom ni importància, que de vegades resta eixut, no pot constituir aital distintiu per trobar-se'n d'aquests en altres indrets semblants, i donar lloc a confusions, i sobretot tenint aquest cercle un nom propi en el país, com és l'esmentat.

El cercle de la Mistresa presenta tot l'aspecte d'antic estany tectònic avui buidat. El seu plànol, de figura rectangular, amida 1,5 quilòmetres de N. a S., i està rublert pels depòsits aluvionals mig tapats pels herbatges. És un cercle tancat per tots indrets; contribueix a això, pel Ponent, una inflexió vers el N. que pren la serra de Bernera, i pel Llevant la derivació paral·lela a aquella, que arrenca del massís del Bozo; la seva capçalera, que correspon al migjorn, està ben reforçada pel mateix Bozo i els vessants feixucs del Lapozal. Es troba a 1980 metres d'altitud.

Les aigües que s'arreglen en aquest reclòs pla lleugerament decantat vers el N., després de discórrer per ell mansament i formar un areny de sorra fina, s'aboquen a la muralla del N., on s'ha obert una estreta bretxa anomenada de la Trinchera, passada la qual, s'estimben tot escumejant als rasos de Peñarroya, conca hidrogràfica del riu d'Aspe.

Les muralles que envolten el cercle de la Mistresa, malgrat de presentar el mateix aspecte que les de Bernera, no resulta aquell en llur conjunt tant grandios com aquest; no obstant, no portaré jo la meua fantasia a l'extrem de polir el qualificatiu que ell es mereix amb el nom de *cercle boudoir*, com escriu Mr. Alfred Cadier en el seu treball «La Vallée d'Aspe». A ben segur que la comtesa francesa que a l'estiu puja allí a caçar, plantant les tendes al

mig del cercle, es deu trobar més a gust en el seu castell, que en aquell *soidisant* tocador. Aquest tros de territori de vessants francesos, forma part de la faixa de què he parlat en començar, i és propietat comunal de la vall d'Ansó.

Travessant el cercle, amb una mitja hora de caminar, sortírem d'ell per l'achar del Bozo, estret escorranc entre cingles que cau dessobre la trinxera, en la seva part de Llevant; posats allí, ens trobàvem a gran alçària i amb un horitzó ben desembarassat vers França, dominant tota l'alta vall d'Aspe. Seguirem faldejant vers l'E., per entre tarteres i migrats herbeis, deixant dessota la mada del Camboné, i amb hora i mitja, des de la Mistresa arribarem prop de la canal d'Aspe.

El meu guia m'assenyalà el país que havíem d'utilitzar per baixar al cercle d'aquell nom, i on calia anar a pernoctar, puix la nit ens queia a sobre i no hi ha per aquells alterosos indrets cap cabana ni refugi més que el d'aquell lloc. Era el dit pas una escletxa que s'obria en una cantelluda serra que teníem en front, i que de dreta a esquerra baixava sobtadament vers la fonda vall. No em semblà pas gaire bo aquell passant, puix per arribar-hi calia travessar una pala de neu d'exagerat pendent, que acabava en un talús de penyes; mes no era això el que em feia cavilar, sinó el meu presentiment de que, arribats a aquella bretxa, l'altre vessant havia d'ésser de més dolent passatge. Les meves observacions en aquest sentit foren contradites pel guia, ajudat per un pastor ansotà que hi comparegué, els quals m'asseguraven que hi podríem baixar ben segurs, puix el pastor hi transitava amb el bestiar.

Dicidits, per fi, tiràrem avant, i jo de mala gana; arribàrem a la neu, que amb l'ajuda dels crampons vàrem travessar, mes en arribar a la cantelluda escletxa, em mancà temps per treure el cap a l'altre costat... Un esgarrifament em corregué per tot el cos, a la vista d'aquell plombat despenyader de més de 200 metres de desnivell, a roca viva, formant un escorranc a pic que acabava al fons per un dret cono de clapisses i neu... Aquí foren les meves recriminacions i protestes al guia, que a tan dolent pas m'havia portat, mes ell, un aragonès catxassut i amb una flemma digna de millor causa, em contestà que allò no era pas dolent. *Es sólo cosa de tiento, señor*, em digué. ¿Qué entenia per *tiento* aquell bon home?

Jo em feia creus de que aquell trenca-colls fos el pas pel bestiar d'aquell tranquil ansotà, que sens dubte volgué divertir-se amb mí. I veia al ensems que no podíem perdre temps, puix se'ns

anava fent fosc i no teniem més eixopluc per la nit que el situat al capdavall d'aquella canal.

Acabant per fer-me càrrec de la nostra compromesa situació, puix no era cas de quedar-nos a dormir al ras en aquell lloc alterós i desembarassat, en mig de penyes i congestes, amb un suprem encoratjament vaig decidir anar endavant.

Puc assegurar que jo no em trobava pas gens serè, més la visió d'aquella imborrable bretxa de Cregüena, a les Maleïdes, un altre trenca-colls digne del present, que Déu féu el miracle de que el baixéssim en Josep de Benasc i jo sense prendre mal, se'm posà al davant amb tota claredat i em donà una conformitat optimista, que suposo fou el que m'ajudà moralment en aquell trànsit tant empenyat.

De com ho vàrem fer per salvar el perill de fer-nos bocins, no vos en puc donar compte; sols diré que vaig trobar-me feliçment a baix, tot xop de suor, i fent la formal promesa de no tornar per un mai més a passar per semblant lloc.

Poc poguérem contemplar des de la vorera del riu d'Aspe i des del fons del cercle, aquella esbojarrada canaleta, puix ens envollà la boira, la qual cosa feu posar-nos en marxa en cerca de la cabana. Guiats per les esquelles de la ramada que se n'anava a pletar, i bona sort tinguérem d'això, puix el guia no estava prou enterat d'on anava, vàrem remuntar el barranc per la seva vorera esquerra, i en trovar el pastor un xic amunt, ell fou qui ens conduí a la pleta.

El nostre forçat refugi, puix altra cosa no era aquell en que nosaltres havíem de passar la nit, era una roca embaumada, mig coberta al davant per una paret seca i amb un forat per porta, arredossada a les muralles de les Gargantes; la neu l'envoltava fins a tocar-la per tots indrets, semblava un illot en mig d'ella; i de resultes dels temporals de l'hivern, fins en el seu interior n'estava encatificada de més d'un pam, que el pastor, arribat allí el dia abans, no havia tingut temps més que de treure-la d'un petit espai on hi tenia el jas.

Ben prompte se'm representà la nit que se'ns preparava en aquella cova d'esquimals, sense pells ni greix per escalfar-nos; sols alguns branquillons de boix que hi tenia el pastor, puix la llenya n'era més de dues hores lluny. Malgrat aquesta poc falaguera perspectiva, vos asseguro que amb la forta impressió passada, i que encara em perdurava, no em semblà allò tot l'inquietant que era en realitat, i tan fou així, que, tancada la nit, ens partírem unes

fumants sopes en tranquil·la companyia, i després d'haver empedrat amb lloses el sòl del nostre dormitori, puix es trobava fet una esponja, ens hi adormírem com si tal cosa, malgrat que l'escalfor no'ens hi sobrà pas.

A punta de dia, el fred i l'entumiment ens feu sortir d'aquell laboratori de reumatismes, i prenent comiat d'aquell infeliç pastor, desférem el camí del dia abans, pujant pels vessants de la dreta de la ribera fins a l'extrem N. del cercle, per tal de donar-me compte d'ell.

El cercle d'Aspe el formen dues fermes serralades que, destacant-se dels massissos del Bozo i de Leserín, avancen vers el N., els extrems allí es tanquen per una depressió rocosa que, formant espatat, cau vertiginosament dessobre la vall francesa d'Aspe. Pel S. queda encapçalat per les Gargantes d'Aisa, formant una plombada muralla inaccessible en molts dels seus indrets, i coronats per formidables grups de roca blanca bategada per les estratificacions; aquestes són, seguint de dreta a esquerra, els pics del Bozo, el de la Xemenera, el de la Garganta o d'Aspe i el del Sombrero, d'altituds que arriben als 2590 metres, i no baixen dels 2400. L'aplomb que hi ha des d'aquests cims al fons del cercle és de més de 200 metres. Entre ells s'obren pregones i escabrosses bretxes, que formen a un i altre vessant escorrancs plens de pedruscall i neu; en alguns d'ells és per on es fa el passatge dels de la vall d'Aisa per anar a França. Aquest trànsit és molt difícil quan es troben aquestes gorges cobertes de neu, que és la mayor part de l'any, i a l'hivern resta impossible. És aquesta secció de massís un dels més bells exemplars del cretaci de l'Alt Aragó, i un bon lloc per fer entrenament els excursionistes no especialistes en valls.

Pel fons del cercle, i abocat vers el N., corre el riuet que, arreplegant tota l'aigua de les muralles i vessants d'aquell, travessa el seu extrem i s'estimba en nombroses cascades, per formar més avall el riu d'Aspe.

Aquest riu és el que dona nom a la vall, i després d'un recorregut de 56 quilòmetres vers el N., i arribat a la vila d'Oloron, s'ajunta amb l'altre procedent de la vall d'Ossau o d'Aigües-Bones, prenent el nom de riu d'Oloron. Aflueix més avall al de la Gave de Pau, fent-ho aquest a la vegada al Adour, que, com se sap, desemboca en el golf cantàbric, prop de Bayona.

L'origen del riu d'Aspe es troba, dons, en territori aragonés, fent un curs per aquest fins a trobar la ratlla frontera, d'uns 2 qui-

lòmetres. Així, doncs, el cercle d'Aspe, malgrat ésser francesos els seus vessants, pertany a la regió aragonesa, a la vall d'Ansó, com ja he fet constar abans; llurs propietaris es veuen precisats a arrendar llurs herbes als forasters, per trobar-se allunyats d'aquella vall i amb molt dolenta comunicació. En efecte, aquest cercle és una veritable fortalesa natural, envoltat pel tancat cinturó de muralles gairebé inaccessibles i impracticables pel bestiar, que es veu obligat, per entrar-hi, a fer-ho pel dolent congost encinglerat, anomenat el pas d'Aspe, i tenint de travessar abans un bon tros de territori francès.

Després d'obtenir algunes plaques fotogràfiques d'aquell important punt de vista, vàrem seguir la marxa, sortint del cercle a gran alçària, per dessorre del Pas d'Aspe, i, vers a Llevant, anàrem baixant pels escabrosos vessants del pic anomenat la Tabla, per raó de presentar aplanada la seva cara N. Dessota dels nostres peus teníem els extensos rasos aplebats de Candanchú, per on es desenrotlla en sobtats giravolts la carretera de Jaca, que travessant el coll de Somport baixa als vilatges d'Urdos i Oloron.

Dues hores ens calgueren des de la cabana d'Aspe per baixar als rasos abans esmentats, els quals travessàrem cap a Llevant, anant a cercar la carretera, i, seguint-la avall, en 5 quilòmetres arribàrem a l'hostal de la Cuca, situat en la mateixa, i des-sota el fort del coll de Ladrones, a 5 quilòmetres més de la vila de Canfranc.

† JULI SOLER I SANTALÓ.

Gener de 1911.

Bibliografia

JOAN SOLÀ, SCH. P.—*Historial de cân Torrella*.—Parròquia de Matadepera.—Un fullet en 8^a, de 10 pàgines.—Terrassa, impremta de Joan Morral.—1926.

És aquest fulletó una monografia històrica de la casa Torrella, de Matadepera, extreta directament dels documents de la seva titulació, que per aquest sol motiu, fóra ja d'innegable interès: aquests documents, en una terra tradicionalment de llibertat civil, com la nostra, són les fonts directes de les institucions jurídiques pròpies i, a més a més, d'antecedents històrics que difícilment es trobaran en altres de diversa categoria; ells ens mostren els orígens dels llinat-

ges, les prosperitats i penalitats del país, i la trama interna dels aconeximents històrics.

Cân Torrella neix a les primeries del segle xiv d'una emfiteusi de l'Abat de Sant Llorenç. Viu, fins documentalment, una pròspera vida durant l'època de la puixança catalana; queda debilitada en iniciar-se la decadència, i cau al temps de la guerra carlina, en una davallada que la fa passar a mans estranyes.

El P. Joan Solà, va desgranant aquestes diverses vicissituds, en unes pàgines que haurien de servir d'estímul a tantes altres monografies similars que tant de bo trobessin una mà amorosa com la seva que les fes sortir a la llum.

El fulletó, curiosament editat, es un extret del «Butlletí del Club Pirenenc».

M.

Crònica

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

FEBRER DE 1926

CONFERÈNCIES.—Els dies 5, 12, 19 i 26, el senyor Joan Roig i Font donà una sèrie de conferències sobre *Notes d'una Excursió per Sicília*. Descriví Palerm, Monreal, Solunto, Xefalú, Segeste, Selinant, Tràpani, Agrient, Siracusa, Catània, Taormina i Messina, les quals ressenyes foren il·lustrades amb interessants projeccions.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—Aquesta Secció efectuà dels dies 30 de gener al 3 de febrer una excursió a Nimes, Arles, Tarascó i Avinyó; el dia 7 al Montseny, seguint l'itinerari de Balenyà a Seva, El Brull i Aiguafreda; el dia 14, al matí a Reixach; el dia 21 a Torelló i Castell d'Orís; i els dies 27 i 28 al santuari de Rocacorba.

El dia 15 tingué lloc la inauguració d'una interessant exposició de fotografies a la qual han concorregut bon nombre de socis de la Secció amb els seus treballs, que han cridat molt l'atenció.

SECCIÓ D'ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA. — Les visites i excursions efectuades per aquesta Secció han estat les següents: El dia 7 es visità el Museu Provincial de Santa Agueda i després el casal del Foment de les Arts Decoratives, emplaçat en un bell lloc que ni exprofés s'en podria trobar un altre.

El dia 15 amb motiu del ball de les gitanes que es celebrà a L'Ametlla del Vallés, alguns socis de la Secció hi concorregueren. Fóren amigablement rebuts pel seu President i la seva amable família. Una creu processonal de plata daurada i molt ben conservada, del segle xvi, es guarda en l'església parroquial. Algunes cases, típiques masies com la de can Xammar de Dalt i sobretot la de can Draper, amb torra del segle xvi, criden fortament l'atenció. Les ballades, a la tarda, foren molt concorregudes. Hi prengueren part, a més a més de les dues colles del poble, altres de Santa Eulària de Ronsana i de Vilanova de la Roca.

El dia 21 es visità la casa de Pedralbes del senyor Comte de Güell, la qual a més a més d'un bell jardí clàssic, és digne de visitar-se per guardar-s'hi alguns exemplars de l'art barroc espanyol; obres de talla, terres-cuïtes policromades, pisa blanca, objectes de plata cisellada, etc., sobresortint una imatge del Montañés, una altra de Mena i, a la capella, un bust degut al nostre Amadeu.

El dia 28 fou visitat l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, el qual enclou tot el que pot contenir l'enunciació de dita obra. Dirigida per la senyora Vídua de Verdaguer és inútil dir amb quina cura és portada aital institució, enveja de les seves similars, puix des de la cuina, labors de la dona, llengües vives, dibuix, gimnàsia rítmica i altres, fins a una secció d'excursions que sol ésser molt concorreguda per l'element femení; Esbarjo i Cultura. Un petit Museu de labors de les nostres mares, en el passat segle, acaba d'arrodonar el fi de la institució. La biblioteca, ben atesa, classificada i catalogada, desinfectades amb cura a llur retorn les obres que han sortit a fora del casal, dona a entendre l'extrema netedat.

Quant a conferències, el dia 4 el senyor Joan Roig parlà dels Monuments d'Itàlia. Descriví Ferrara, Bolònia i Florència; el dia 11 el senyor Apeles Mestres disertà sobre el tema *Records d'Infantesa*; el dia 18, el senyor Cèsar Martinell féu una descripció de La Seu Nova de Lleyda, i finalment el dia 25 el senyor Aureli Capmany explicà la primera de les tres conferències sobre *La Dansa*.

En aquesta conversa, el folklorista i historiador senyor Capmany, estudià el que ens ha arribat d'aquest art a través dels testimonis més reculats de la història del món, i es deturà en el llindar del Cristianisme. El seu punt de mira inicial, recolza en el fet evident que la dansa és una manifestació de la psicologia de cada poble: una creació natural, espontània, necessària i, per tant, no

moridora. És l'ànima col·lectiva qui crea la dansa, per un impuls religiós artístic.

N'Aureli Capmany referma el seu criteri amb afirmacions d'Havelock Ellis, de Vuillier i de Maragall. Enumera diversos passatges bíblics, pels quals sembla entreveure's com la dansa és una manifestació plaent a la Divinitat. Cità Plató, qui, en el «Llibre de les Lleis», diu que la dansa, amb el seu complement musical, esdevé una disciplina moralitzadora: una font d'educació. Segons Hèssode i Homer, és una art afavorida pels déus.

Així com la vida de l'individu minva i s'esborra quant més s'allunya de la nostra època, i sols té relleu en grup, com una massa col·lectiva, talment la dansa, a mida que s'aprofondeix en el passat, més demostra el seu caràcter de creació de conjunt, no individual.

Com a resum, En Capmany parlà del criteri que té de la dansa del poble romà, per bé que Roma, en aquesta com en totes les altres manifestacions artístiques, no fa més que llatinitzar les idees gregues. Com a terme de la conferència, retragué uns mots de l'Evangelí.

Abundoses projeccions de còpies de dibuixos murals i de ceràmiques gregues, illustraren el treball del conferenciant.

La precisió i claredat de judicis exposats en aquest estudi, evidenciaren com N'Aureli Capmany sap evitar les arideses que un tema així comporta.

SECCIÓ D'ENGINYERIA.—Aquesta Secció efectuà el dia 17 una excursió a Corbera de Llobregat per tal de visitar la central hidroelèctrica de la Unió Elèctrica de Catalunya, S. A.

SECCIÓ DE FOLKLORE.—El dia 24 es reuniren alguns socis d'aquesta Secció per tal de tractar de la seva reorganització i procedir a l'elecció de càrrecs de la Junta Directiva, la qual quedà constituïda en la següent forma:

President, Sr. Josep M.ª Batista i Roca; Vice-president, Sr. Rosend Serra i Pagés; Secretari, Sr. Joan Rigall i Casajoana; Vocals, Srs. Josep Fontanet i Manen, Tomàs Carreras i Artau, Agustí Duran i Sampere i Pau Vila i Dinarés.

Entre els reunits regnà el major entusiasme per tal que la Secció faci una intensa obra d'estudi dels diversos aspectes que comprèn el folklore català, especialment la conservació i foment dels Goigs.

SECCIÓ D'ESPORTS DE MUNTANYA.—Aquesta Secció celebrà els dies 31 de gener i 1 i 2 de febrer els concursos internacionals anyals de Ski a la Vall de la Molina amb assistència de més de 200 skiadors i d'una nombrosa representació dels skiadors de les societats madrilenyes Club Alpino Español i Peñalara. S'hi celebraren: la cursa de velocitat, les de mig fons, i el Concurs de Salts, en el qual s'efectuàren bonics salts de més de 16 metres de llarg. També en aquestes dates, una colla d'excursionistes de la Secció visità les altes valls de l'Ariège, ascendint pels Pics Negre d'Embailira (2.813 m.) i de Padrons (2.750 m.) i visità l'alta vall de l'Ariège i el cercle dels Pessons. Un altre nucli de skiadors de la Secció efectuà una excursió a La Bouillouse.

El dia 7 s'efectuà una excursió a Sant Llorens del Munt, el Montcau i la Serra de l'Obac. El dia 14 s'organitzà una nova excursió a la Molina, s'efectuà l'ascensió al Puigllançada, i una excursió al Montseny, fins arribar a Matagalls a les Agudes. El dia 21, una excursió a la Riera de Tenes i a Centelles, i el dia 28 una excursió a Collbató, Camí dels francesos, Sant Geroni, Santa Cecília i Monistrol.

Noves

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA A L'ESTRANGER.—El Jurat de l'Exposició Internacional de la Ulla Blanca i del Turisme celebrada a Grenoble, ha concedit Medalla de Plata al CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA per la col·lecció de fotografies i publicacions amb les quals hi va concórrer. Aquesta notícia ha estat notificada al CENTRE per mediació del Ministeri del Treball, Comerç i Indústria i de la Cambra de Comerç i Navegació. Això és una palesa mostra de la importància del CENTRE, el qual, per l'obra científica i cultural que amb constància ve realitzant des de fa ja mitja centúria, s'ha vist foveorescut en aquesta ocasió amb l'honorífica distinció que li ha estat atorgada pels competents elements qualificadors d'aquell important certamen.

Biblioteca

PUBLICACIONS PERIODIQUES QUE ES REBEN HABITUALMENT

Catalunya

Barcelona

ASOCIACIÓN DE ARQUITECTOS DE CATALUÑA. *Anuario.*

BARCELONA.

BARCELONA ATRACCIÓN. SOCIETAT D'ATRACCIÓ DE FORASTERS.

Butlletí de l'Agrupació Excursionista JÚPITER.

BUTLLETÍ DE DIALECTOLOGIA CATALANA.

Butlletí del Centre Excursionista BARCELONÈS.

Butlletí del Centre Excursionista ELS BLAUS (Sarrià).

Butlletí del Centre Excursionista PÀTRIA.

Butlletí del Centre Excursionista RAFAEL CASANOVA.

Butlletí del FOMENT EXCURSIONISTA DE BARCELONA.

Butlletí del Grup Excursionista JOVENTUT CATALANA.

*Butlletí de l'ASSOCIACIÓ CATALANA D'ANTROPOLOGIA, ETNOGRAFIA
I PREHISTÒRIA.*

Butlletí de la INSTITUCIÓ CATALANA D'HISTÒRIA NATURAL.

CATALANA.

Centre Excursionista NATURA.

CIÈNCIA.

D'ACÍ I D'ALLÀ.

EXCURSIONS.—*Secció Excursionista de l'ATENEU ENCICLOPÈDIC
POPULAR.*

GASETA DE LES ARTS.

IBÉRICA.

LA CIUTAT I LA CASA.

MAI ENRERA, *Butlletí del CLUB EXCURSIONISTA DE GRÀCIA.*

Noticiari del Grup Excursionista TABER.

Portaveu de l'Agrupació Excursionista TAGAMANENT.

Portaveu del Centre Excursionista MINERVA.

REVISTA DE CATALUNYA.

REVISTA MUSICAL CATALANA.

STADIUM.

TÉCNICA. ASOCIACIÓN NACIONAL DE INGENIEROS INDUSTRIALES.

Girona

Butlletí Mensual del GRUP EXCURSIONISTA I ESPORTIU GERONÍ.

Lleyda

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE LLEYDA.

Mahó

REVISTA DE MENORCA.

Manresa

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE LA COMARCA DE BAGES.

Butlletí del Centre Excursionista MONTSERRAT.

Palma de Mallorca

Bolletí de la SOCIETAT ARQUEOLÒGICA LULIANA.

Bolletí del DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA.

Sabadell

Butlletí-Portaveu del Centre Excursionista SABADELL.

NOSTRA COMARCA. *Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DEL VALLÈS*

Tarragona

BUTLLETÍ ARQUEOLÒGIC.

Terrassa

ARXIU del CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA.

Grup Excursionista de la FRATERNITAT REPUBLICANA DE TERRASSA.

Butlletí del CLUB PIRENENC.

Tortosa

Boletín mensual del OBSERVATORIO DEL EBRO.

LA ZUDA.

Vich

Butlletí del CENTRE EXCURSIONISTA DE VICH.

Aragó*Saragossa*

Boletín de la SOCIEDAD IBÉRICA DE CIENCIAS NATURALES.

Boletín del MUSEO PROVINCIAL DE BELLAS ARTES.

Castella*Madrid*

ALPINA. CLUB ALPINO ESPAÑOL.

ARQUITECTURA. *Órgano de la SOCIEDAD DE ARQUITECTOS.*

Boletín de la REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA.

Boletín de la REAL SOCIEDAD GEOGRÁFICA DE MADRID.

Boletín de la SOCIEDAD ESPAÑOLA DE EXCURSIONES.

CLUB ALPINO ESPAÑOL. *Anuario.*

PEÑALARA. *Revista Ilustrada de Alpinismo.*

REVISTA DE GEOGRAFÍA COLONIAL.

Valladolid

Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS Y ARTÍSTICOS.
DE VALLADOLID.

Boletín del MUSEO PROVINCIAL DE BELLAS ARTES.

Galícia

Orense

Boletín de la COMISIÓN DE MONUMENTOS HISTÓRICOS I ARTÍSTICOS
DE ORENSE.

Anglaterra

Londres

ALPINE JOURNAL.

Bélgica

Bruselles

Bulletin du CLUB ALPIN BELGE.

Canadá

Calgary, Alberta

CANADIAN ALPINE JOURNAL.

Estats Units

Boston

APPALACHIA. *The Journal of the APPALACHIA MOUNTAIN CLUB.*

Portland

MAZAMA. *A Record of Mountainering in the Pacific Northwest*

Washington

NATIONAL GEOGRAPHIC MAGAZINE.

França

Bordeus

BULLETIN HISPANIQUE.

Grenoble

REVUE DE GÉOGRAPHIE ALPINE.

Lió

REVUE ALPINE.

Montpeller

REVUE DES LANGUES ROMANES.

SOCIÉTÉ LANGUEDOCIENNE DE GÉOGRAPHIE. *Bulletin.*

Neuchatel (Suïssa)

Bulletin de la SOCIÉTÉ NEUCHATÉLOISE DE GÉOGRAPHIE.

París

ALPINISME. CLUB ACADEMIQUE FRANÇAIS D'ALPINISME.
 ANNALES DE GÉOGRAPHIE.
 LA MONTAGNE. *Revue Mensuelle du CLUB ALPIN FRANÇAIS.*
Revue du TOURING CLUB DE FRANCE.

Pau

BULLETIN PYRÉNÉEN. *Organe de la FÉDÉRATION DES SOCIÉTÉS*
 PYRÉNÉISTES.

Tolosa

Bulletin de la SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE DU MIDI DE LA FRANCE.
 CLUB ALPIN FRANÇAIS. *Bulletin de la SECTION DES PYRÉNÉES*
 CENTRALES.

Itália

Torí

Atti della SOCIETÀ PIEMONTESE DI ARCHÉOLOGIA E BELLI ARTI.
Bolletino della SOCIETÀ PIEMONTESE DI ARCHÉOLOGIA E BELLE
ARTI.
Rivista del CLUB ALPINO ITALIANO.

Trieste

ALPI GIULIE. CLUB ALPINO ITALIANO.

Japó

Toquio

SANGAKU. *The Journal of the JAPANESE ALPINE CLUB.*

Méxic

Boletín de la SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA.
boletín de la UNIVERSIDAD NACIONAL DE MÉXICO.
Memorias y Revista de la SOCIEDAD CIENTÍFICA ANTONIO ALZATE.

Portugal

Coimbra

O INSTITUTO. REVISTA SCIENTIFICA E LITERARIA.

Romania

Bucarest

Buletinul SOCIETATII REGALE ROMANE DE GEOGRAFIE.

Suécia

Estocolm

ANTI-KVARISK TIDSKRIFT FÖR SVERIGE.
 FORNVANNEN.
 SVENSKA TURISTFÖRENINGENS.
 YMER.

Suïssa

Berna

LES ALPES. *Revue du CLUB ALPIN SUISSE.*

SKI. ASSOCIATION SUISSE DES CLUBS DE SKI.

Ginebra

NOS MONTAGNES. *Organe du CLUB SUISSE DES FEMMES ALPINISTES.*

Txecoslovàquia

Praga

CASOPIS TURISTU.

NOVES ADQUISICIONS

MESTRES, APELES. — *Odas Serenas y Novas Baladas.* — Barcelona, [s. d.].MESTRES, APELES. — *La Rondalla del Amor.* — Barcelona, 1910.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *Cayres Vius.* — Barcelona, 1907.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *La Mare Balena.* — Barcelona, 1920.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *4 Monolechs.* — Barcelona, 1901.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *Dramas Rurals.* — Barcelona, 1904.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *Nostr'Amo.* — Barcelona, 1923.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *Lo Cant dels Mesos.* — Barcelona, 1901.ALBERT I PARADÍS, C. (VÍCTOR CATALÀ). — *Llibre Blanch.* — Barcelona, [s. d.].COROMINAS, PERE. — *La Vida Austera.* — Barcelona, 1908.BUSQUETS I PUNSET, A. — *Del Montseny.* — Barcelona, 1903.CERRO Y ACUÑA, B. — *Manual Elemental de Topografía Práctica y ligeras nociones de Taquimetría.* — Madrid, 1918.CALDERON, S. — *Mineralogia.* — [Barcelona, s. d.].SALAS RICOMÀ, R. — *Guía Histórica y Artística del Monasterio de... (Poblet), (Santas Creus).* — Tarragona, 1893-1894.